

Vrouwen op Spaanse postzegels

Dik Bakker

Afbeeldingen van personen op postzegels

Er lijkt geen limiet te zijn aan de ontwerpen die postzegels sieren, met name de laatste decennia. Dus, we hebben postzegels die geluid maken, die geuren, van stof zijn, en er bestaan hologramzegels. Ook voor vorm en formaat bestaan er kennelijk geen grenzen. Waar het eigenlijke gebruik van postzegels gestaag afneemt, gaat het steeds meer om een *product* waar *marketeers* met oog op de *profit* van de *franchise* die hen heeft ingehuurd mee *stoeien* om hun *targets* te halen. Niet langer is de brieven-schrijver of de pakjesverzender de doelgroep, maar de verzamelaar. Als we even terugkeren tot de oorspronkelijke functie een postzegel als beoogd door geestelijke vader Sir Rowland Hill, dan is het toch een aan een poststuk gehecht bewijsje dat de afzender de frankeerkosten vooruit heeft betaald. De minimale vermeldingen erop zijn dan het betaalde bedrag en de landsnaam. Maar er blijft meestal wel enige ruimte over voor een afbeelding. Dat is dan vaak een visitekaartje van het betreffende land, een icoon van zijn cultuur. Men kiest daartoe nogal eens voor een portret van de een of andere belangrijke persoonlijkheid.

In deze bijdrage wil ik nagaan in welke mate dergelijke portretten het thema zijn van Spaanse postzegels. Ik ben verder meer in het bijzonder geïnteresseerd in de verdeling van die afbeeldingen over mannen en vrouwen. Om mijn bevindingen in een wat breder perspectief te plaatsen zal ik ook een vergelijking maken met soortgelijke uitgaven van enkele andere Europese landen.

Om enige greep te krijgen op de verschillende typen van afbeeldingen die we tegen zullen komen onderscheid ik de volgende drie categorieën.

Categorie I: In de eerste plaats zijn er de personen die *à titre personel* op een zegel verschijnen, puur vanwege hun *status*. Dat geldt voornamelijk voor staatshoofden, hun aanverwanten, en historische voorgangers.

Categorie II: Dan zijn er de beroemdheden, personen die omwille van hun bijzondere *verdiensten* op een zegel worden afgebeeld. Dat gebeurt meestal pas na hun dood.

Categorie III: Dan zijn er de overige afbeeldingen van personen. In deze categorie komen de personages terecht die *toevallig* op een postzegel staan. Het gaat dan niet zozeer om *wie* is afgebeeld, als er überhaupt al sprake is van een achterhaalbare identiteit, maar om *wat*: een man of een vrouw, en in welke hoedanigheid. Het kan tevens om volstrekt imaginaire persoonsafbeeldingen gaan.

Afbeelding 1 toont voorbeelden van elk van de drie opgevoerde categorieën, aan de hand van enkele Spaanse zegels.[1]

Afb. 1 De drie categorieën afbeeldingen van personen: I, II, IIIa, b, c

We zien, van links naar rechts:

Categorie I:

Koning Alfonso XIII. Een waarde uit de 'Vaquer'-serie, genoemd naar de graveur van het portret, Enrique Vaquer. Het gaat hier uiteraard om de koning, representant van Spanje.

Categorie II:

De schilder Francisco José de Goya y Lucientes. Dit is geen zelfportret, maar vervaardigd door Vicente López. De serie waar het zegel deel van uitmaakt is opgedragen aan Goya.

Categorie III: hiervan drie voorbeelden.

- a. *La Maja Desnuda*, het beroemde doek van de hand van Goya. Voor de 'Naakte Maja' heeft naar verluid ofwel de Hertogin van Alba ofwel Gravin Josefa de Tudó model gestaan. Het zegel is echter niet aan de geportretteerde opgedragen, maar maakt deel uit van dezelfde serie als het zegel er links naast.
- b. Een zegel uit de serie gewijd aan de Olympische Winterspelen van 1972. De afbeelding is mogelijk geïnspireerd door een bestaande kunstschaatsster, maar dat doet hier verder niet ter zake, omdat het zegel niet aan haar is opgedragen, maar aan haar sport.
- c. Allegorie van het Recht, verbeeld door een vrouwenfiguur met weegschaal.

Kinderen op zegels zal ik niet meetellen. Bij heel kleine kinderen is het geslacht veelal niet vast te stellen, zoals bij de jonge herder(in) links in afbeelding 2. Staan er kinderen afgebeeld, dan veelal tezamen met een volwassene die wel meetelt, zoals bij het zegel ernaast. Kinderen zullen verder weinig kans maken in categorieën I en II. Een uitzondering zal ik maken voor koning Alfonso XIII. Door de vroege dood van zijn vader was hij reeds koning bij zijn geboorte, en verscheen dan ook als kind op de drie uitgiften rechts in afbeelding 2. Eerst als driejarige op de 'Pelón' serie (1889), vervolgens als 12-jarige op een oorlogsbelastingzegel (1898) en tenslotte in uniform als 15-jarige 'Cadete' (1901). Deze zegels zal ik wel meetellen in categorie I.

Afb. 2 Kinderen op Spaanse zegels

Alhoewel de verdeling over de beide traditionele geslachten in afbeelding 1 in een 3:2 voordeel voor de vrouw uitvalt, is het ten zeerste te betwijfelen of deze verhouding gehandhaafd blijft als we de totale Spaanse zegelproductie bekijken. Mijn hypothese is dat er significante verschillen tussen mannen en vrouwen zullen bestaan in de drie geïntroduceerde categorieën. In wat volgt wil ik deze hypothese testen. Alhoewel mijn eigen collectie zich beperkt tot de periode van de peseta, zal ik op basis van de Edifil catalogus 2018 ook de jaren 2001-2017 in ogenschouw nemen. Immers, het is niet uitgesloten dat zich juist in meer recente tijden een kentering in dit opzicht heeft aangediend. Aan individuele zegels zal ik refereren via Ed. plus catalogusnummer.

Het gaat in totaal om 5.167 catalogusnummers. Ik kijk alleen naar de standaard zegels, niet naar allerhande tandingvarianten, proeven, '*color cambiado*', '*no expendido*', enzovoort. Verschijnt een zegel meerdere malen, onder een ander catalogusnummer en in verschillende kleuren of met een opdruk, dan telt hij evenzovele keren mee. Immers, dergelijke zegels zijn in principe bewust geselecteerd om heruitgegeven te worden. Ik heb daarentegen niet meegeteld de recent uitgegeven velletjes waarop soms meerdere bekende personen – sporters, artiesten - staan afgebeeld die niet voorkomen op de in het velletje opgenomen zegels. Die afbeeldingen bereiken wel sommige verzamelaars, maar niet de ontvangers van de post met daarop het uitgescheurde zegel. En om de zegels gaat het mij hier.

In de volgende secties kijk ik steeds naar een van de drie eerder geïntroduceerde categorieën. Ik zal nagaan hoeveel zegels uit de reeks Ed.1 – Ed.5167 in elk daarvan zijn onder te brengen, en hoe de verhouding man:vrouw daarbij uitpakt.

Categorie I: verplichte figuren

Om als staatshoofd-in-spe geboren te worden is op zich geen verdienste: je portret komt te zijner tijd vanzelf op een postzegel en een munt terecht. Ook familie van zo iemand zijn, of er mee trouwen, kan nauwelijks als een persoonlijke prestatie worden gezien. De meeste postzegel-uitgevende landen waren in elk geval gedurende de eerste honderd jaar monarchieën, of ze waren een kolonie van een monarchie. De Universal Postal Union had kort na zijn oprichting in 1874 gedecreteerd dat op zegels van de erbij aangesloten landen, naast waarde-aanduidingen en symbolische voorstellingen, alleen staatshoofden mochten worden afgebeeld. De klassieke periode in de filatelie wordt dan ook gedomineerd door koninklijke portretten.

Laten we onze zoektocht dus maar beginnen met de afbeeldingen van deze personages. Gezien het aloude privilege van voorrang dat mannen traditioneel hebben ten aanzien van de troonopvolging is de uitslag hier min of meer voorspelbaar. Dat Spanje in 1850 toch met een vrouw op de troon begon was echter niet vanzelfsprekend. Kort voor zijn dood had koning Felipe VII, die geen zoon had, door een wijziging in de wet bepaald dat zijn oudste dochter hem zou opvolgen. Dus werd Isabel in 1833, drie jaar oud, officieel aangesteld, hetgeen leidde tot de Eerste Carlistische Oorlog. Na de nodige strubbelingen kon zij in 1846 daadwerkelijk als koningin van Spanje aantreden.

Isabels portret siert dan ook vrijwel alle Spaanse zegels tot aan 1868, het jaar van de Glorieuze Revolutie, waarbij ze werd afgezet. Hierna volgden alleen nog

maar koningen. Er zijn ook nog wel andere koninklijke personen op Spaanse zegels afgebeeld, onder meer op de Rode Kruiszegels van 1926, de inhuldigingszegels van 1975, en het tentoonstellingsblokje van 2004. Afbeelding 3 toont een filatelistisch portret van alle regerende vorsten, inclusief ‘tegenkoning’ Carlos VII. Ik heb *generalísimo* Franco er ook bij gezet. Hij is niet door geboorte aan de macht gekomen, maar er was wel een burgeroorlog voor nodig om hem tot dictator-voortleven te maken. Zijn hoofd op Spaanse postzegels lijkt dus evenzeer onvermijdelijk als dat van peuter Alfonso XIII op de ‘Pelón’-serie.

Afb. 3 Eén koningin, zes koningen en een dictator

We zien dus één vrouwelijk staatshoofd versus zeven mannelijke gedurende de periode 1850-2017. De meeste van dergelijke zegels maken deel uit van tamelijk lange, permanente series, soms in etappes verschenen en soms met verschillende portretten voor de céntimo en de peseta waarden. Dat telt dus lekker aan.

Er zijn ook diverse Spaanse zegels verschenen met een paus erop, waaronder de bekende tweekleurige serie met het dubbelportret van Alfonso XIII en Pius XI uit 1928, links in afbeelding 4. Daarnaast zien we nog enkele andere pauselijke portretten. Deze kerkvorsten, alhoewel formeel gekozen, reken ik ook tot categorie I. Gaande van links naar rechts lijkt de filatelistische kijk op de paus in ruim een halve eeuw tijd wat ‘aardser’ te zijn geworden. Vrouwen zijn in deze laatste categorie bij mijn weten voorsnog volstrekt kansloos.

Afb. 4 Enkele pausen

Spanje eert ook een aantal monarchen uit haar pre-filatelistisch verleden op postzegels. Uiteraard de ‘*Reyes Católicos*’, het vorstenpaar Isabel en Fernando, met wier huwelijk in 1469 het koninkrijk Spanje de facto werd gesticht. Isabel I staat op het zegel uit 1951 links in afbeelding 5. Verder kreeg het regerende huis Bourbon in 1978 aandacht via een serie van tien zegels, waarbij Isabel II wederom de enige vrouw is. Alle afgebeelde figuren waren op dat moment uiteraard niet meer regerend, maar een onderdeel zijn van de dynastie was toch de voornaamste reden waarom zij hun portret op een zegel kregen. Koningin Victoria Eugenia, echtgenote van Alfonso XIII, maakt haar opwachting op een zegel uit de Rode Kruisserie van 1926, uitgedost als verpleegster. Daarnaast staan de prinsessen uit dezelfde serie. Dit zijn in een klap twee personen, en het zegel is ook nog eens dubbel geteld dankzij deze opdrukkuitgifte van 1927. Koningin-gemaal Sofia tenslotte kreeg een eigen exemplaar bij haar aantreden in 1975.

Afb. 5 Vijf zegels met vrouwelijke voorstellijke figuren

Laten we nu de rekening opmaken in deze categorie, waar vrouwen traditioneel een kleinere kans hebben. In tabel 1 zien we per geslacht achtereenvolgens het totaal aantal verschillende personen dat is geportretteerd op een of meer zegels, de series waarin deze voorkomen, en het aantal zegels waarop ze staan afgebeeld. De percentages zijn die op het totaal van 5.167 zegels. Linksonder staan de herhalingspercentages, d.w.z. het gemiddeld aantal keren dat dezelfde persoon is afgebeeld.[2]

MANNEN				VROUWEN		
PERSONEN	SERIES	ZEGELS		PERSONEN	SERIES	ZEGELS
27	98	562		14	52	189
gem. 20,8		10,9%		gem. 13,5		3,7%

Tabel 1. Staatshoofden en aanverwanten op zegels uit 1850-2017

Er zijn dus tot op heden ongeveer driemaal zoveel zegels met mannelijke voorstellijke portretten als met vrouwelijke verschenen. Dat is gunstiger dan men zou verwachten gegeven de 7:1 verdeling bij het aantal staatshoofden. Nu treffen we naast regerende vorsten aardig wat niet-regerende vrouwen van koninklijke huize aan op Spaanse zegels, hetgeen de balans enigszins herstelt. We zagen reeds enkele voorbeelden daarvan in afbeelding 5.

Een verdere verklaring voor het relatief grote aantal op zegels afgebeelde vrouwen in deze categorie is dat men het aan het begin van de regeringsperiode van Isabel II nodig vond ongeveer elk jaar een nieuwe serie van vier tot zes zegels uit te brengen, dit met het oog op de van meet af aan veelvuldig voorkomende vervalsingen. Dat is duidelijk te zien aan het aantal series met Isabel, dat zelfs ruim half zo groot is als voor de series met mannelijke staatshoofden. Afbeelding 6 toont een zegel uit de serie van respectievelijk 1850 (bestaande uit 5 stuks), 1851 (6), 1852 (5), 1853 (5), 1855/57/59 (12) en 1860 (6). Er zouden over Isabels 19-jarige regeringsperiode van 1850 tot 1868 maar liefst zestien series verschijnen met haar portret, in totaal 82 zegels tellend.

Afb. 6 Bijna jaarlijks een nieuwe serie met Isabel II

En dan zijn er ook nog diverse zegel-op-zegel uitgiften met haar portret, waaronder gedurende zeven jaren de serie voor de 'Día mundial del Sello' ('Dag van de Postzegel'). Die zijn hier ook meegeteld, al ligt de focus bij deze uitgifte eerder op de verschillende stempels.

Afb. 7 Uitgiften Dag van de Postzegel 1967 - 1976

Laten we nu eens kijken wat de man-vrouw verhoudingen zijn als het gaat om personen die om hun verdiensten zijn afgebeeld.

Categorie II: beroemde personages

In deze categorie is er geen a priori reden om aan te nemen dat er opmerkelijke verschillen zouden moeten bestaan tussen het aantal mannen en vrouwen op zegels. Op basis van de vast te stellen aantallen kunnen we dus tamelijk rechtstreeks bepalen wat men door de tijd heen verstond onder 'beroemd persoon', een portret op een postzegel waardig.

Welke zegels kunnen we in deze categorie verwachten? Het dient te gaan om een afbeelding van een bij naam bekend persoon die vanwege zijn of haar verdiensten een plaatsje in de filatelistische eregalerij heeft gekregen. En dan gaat het uiteraard om de kennelijke waardering op het moment dat het zegel verscheen. De geschiedenis kan immers wreed zijn: wie in 1955 geëerd werd, kan in 1985 gezien worden als een schurk. En wie befaamd was in 1930, kan twee generaties later totaal vergeten zijn. Enkele voorbeelden.

Op het linker zegel in afbeelding 8 kunnen we zonder probleem Columbus herkennen tussen zijn verder naamloze mede-avonturiers. De priester die de tocht van zijn zegen voorziet op het zegel ernaast is vermoedelijk niet een bij naam bekend personage, en kan dus niet meedoen in deze categorie. Weinigen zullen op het derde zegel nog de journalist Miguel Moya herkennen, maar zijn naam staat rechts op het zegel, dus we weten om wie het ging. Het bescheiden rode zegeltje ernaast toont het gelaat van Félix Lope de Vega, die tot de literaire canon behoort, en wiens toneelstukken ook na vierhonderd jaar nog worden opgevoerd. Daarnaast prijkt Miguel Primo de Rivera, de rechtse dictator uit de periode 1924-1930. Dit zegel kon alleen maar verschijnen gedurende de Franco-tijd, maar is uiteraard wel een officiële uitgifte. Rechts naast hem staat zijn zoon, José Antonio, de fascistische jeugdleider, die gefusilleerd werd aan het begin van de burgeroorlog, op een toeslagzegel uit het nationalistische gebied. Dit laatste type zegel valt overigens buiten het bestek want we nemen slechts de hoofdnummers uit de catalogus in ogenschouw.

Afb. 8 Welke zegels doen mee in categorie II?

Er zijn de nodige series gewijd aan het werk van beroemde Spaanse schilders. Vaak treffen we daarbij een portret van de betreffende kunstenaar, al of niet door deze zelf vervaardigd. Dat zegel behoort dan tot deze categorie. Het pure feit dat de serie aan de betreffende schilder is gewijd is op zich niet voldoende om deze hier mee te tellen. Goya in afbeelding 1 doet dus mee, al is dit geen zelfportret. De schilder ervan, Vicente López, blijft buiten beschouwing. Van de schilder Luis Eugenio Menéndez verscheen in 1976 een serie met louter stillevens; ook zijn naam ontbreekt dus in onze lijst.

Sommige zegels dragen meer dan één naam bij. Dat gold voor Alfonso XIII en de paus op het dubbelportret in afbeelding 4, en evenzeer voor het zegel links in afbeelding 9. De hoofdfiguur hier is zekere Henrique de Ossó, stichter van de *Compañía de Santa Teresa*, die is gewijd aan een van Spanjes favoriete heiligen. Teresa zelf moet het op dit zegel met een plaatsje op de tweede rang doen, maar ze is te ontwaren, zij het met enige moeite. Zij was echter wel al eerder verschenen, op een serietje van drie in 1962 en ook nog eens op een zegel uit 1971. Balans is er in een serie uit 1996, met twee legendarische sterren aan het Flamenco-firmament: 'cantaor' Camerón de la Isla en zangeres/danseres Lola Flores.

Afb. 9 Man plus vrouw

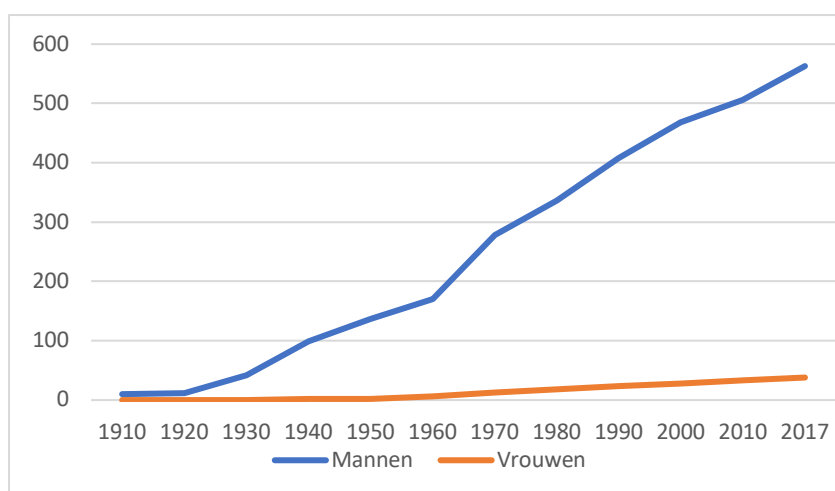
Zoals eerder gesteld had de U.P.U. aanvankelijk een ontmoedigingsbeleid gevoerd ten aanzien van gelegenhedszegels. De eerste beroemde persoon waaraan ergens ter wereld een postzegel werd gewijd is waarschijnlijk Columbus, op de fameuze serie van de Verenigde Staten uit 1893. Spanje opende zijn reeks bijzondere uitgaven in 1905, met een serie ter ere van 300 jaar *Don Quijote*. Op elk van de tien zegels ervan staat, links in de marge, een klein portretje van diens schepper Miguel de Cervantes, en ik begin mijn tellerij in deze categorie dan ook met deze serie.

Lopen we aan de hand van de eerder aangegeven criteria langs de hoofdnummers van de Edifil 2018, dan levert dit de volgende aantallen op voor zegels met een of meer bekende personen erop over de 113 jaar tussen 1905 en 2017. De gemiddelden per jaar zijn over het aantal zegels vanaf 1905. De herhalingsfactoren – het aantal keren dat dezelfde persoon op een postzegel verschijnt – ontlopen elkaar hier niet zoveel: 1,3 tegen 1,2. Dat lag bij de staatshoofden wel anders.

MANNEN				VROUWEN		
PERSONEN	SERIES	ZEGELS		PERSONEN	SERIES	ZEGELS
429	283	551		32	30	38
gem. 1,3x		4,9 / jaar		gem. 1,2x		0,33 / jaar

Tabel 2. Bekende personen op zegels 1905-2017

Waar de zegelverhouding van mannen ten opzichte van vrouwen bij de eerste categorie 3:1 was, is die hier maar liefst 15:1, en voor het aantal verschillende personen 13:1. Anders gesteld: er zijn gemiddeld 5 zegels met een beroemde man per jaar, en één met een befaamde vrouw elke drie jaar. De grafiek in afbeelding 10 maakt de discrepantie tussen mannen en vrouwen nog eens extra duidelijk.

Afb. 10 Groei in het aantal zegels met beroemdheden

Verschijnt de eerste bekende man dus reeds in 1905 op een postzegel, de eerste vrouw moet dan nog meer dan een kwart eeuw wachten. De eerste vrouwelijke beroemdheid verschijnt namelijk pas in 1933 als onderdeel van de derde versie van de serie '*Españoles ilustres*' ('befaamde Spanjaarden'). Het zijn er dan meteen twee: de 19e eeuwse revolutionair Mariana Pineda en de feministische schrijfster Concepción Arenal. Ze staan links in afbeelding 11. Drie jaar later komt er een vierde serie '*Españoles ilustres*', waarin ze wederom zijn opgenomen, nu in andere kleuren. Het duurt vervolgens negentien jaar tot in 1952 een derde vrouw de kans krijgt: het is de heiligverklaarde non María Micaela, die arme meisjes onder haar hoede nam. Ze krijgt vier jaar later gezelschap van de eveneens heilige non Margarita de Alacoque, die zelfs een serietje van drie zegels toegewezen krijgt. Haar voornaamste tot het heiligdom leidende verdienste schijnt geweest te zijn haar totale devotie. In 1962 volgt nog een '*Santa*': de blauwe Teresa uit afbeelding 9 tezamen in een serie met het bruine zegeltje rechts in afbeelding 11. Teresa was een belangrijke hervormer binnen de katholieke kerk, de allereerste vrouw en een van de zeer weinigen die het marmeren plafond van de Roomse Kerk wist te doorbreken.

Afb. 11 Alle beroemde vrouwen op een zegel tussen 1905 en 1968

Dit is dan de schrale oogst aan beroemde vrouwen in de 63 jaar tussen 1905 en 1968. Gezien de redenen voor hun selectie zal het niet toevallig zijn dat de eerste twee werden verkozen tijdens de Tweede Republiek, en de overige drie in de vroege jaren van het Franco-regime.

Vijf vrouwen dus, op in totaal elf zegels. Op dat moment waren er, nog afgezien van de vorsten, reeds meer dan 150 mannen afgebeeld op een kleine 300 van de bijna 1600 zegels die tussen 1905 en 1968 werden uitgegeven. Daaronder schrijvers, schilders, staatslieden, vele 'conquistadores', een aantal piloten, een stierenvechter, zelfs enkele buitenlandse kunstenaars en geleerden, en dr. Thebussem, de vader van de Spaanse filatelie.

Als om het een en ander goed te maken verschijnt in 1968 de vijfde versie van een reeks 'Personajes Españoles', waarin sinds 1963 al zestien mannen waren opgevoerd, dit keer met uitsluitend vrouwen. Het tot nu toe bereikte aantal wordt dan in een klap bijna verdubbeld. Ze staan in afbeelding 12. We zien, van de laagste tot de hoogste waarde: Beatriz Galindo, Agustina de Aragon, María Pacheco, en Rosalía de Castro. De eerste en de laatste waren schrijfster; de middelste twee kunnen als revolutionaire heldin worden geboekstaafd. Er verschijnen nog series in deze reeks tot 1979, en dan komen er nog twee vrouwen bij de in totaal 29 afgebeelde personages. Op een serie die qua naamgeving precies aansluit bij de titel van mijn categorie II tellen we dus zes vrouwen en drieënveertig mannen.

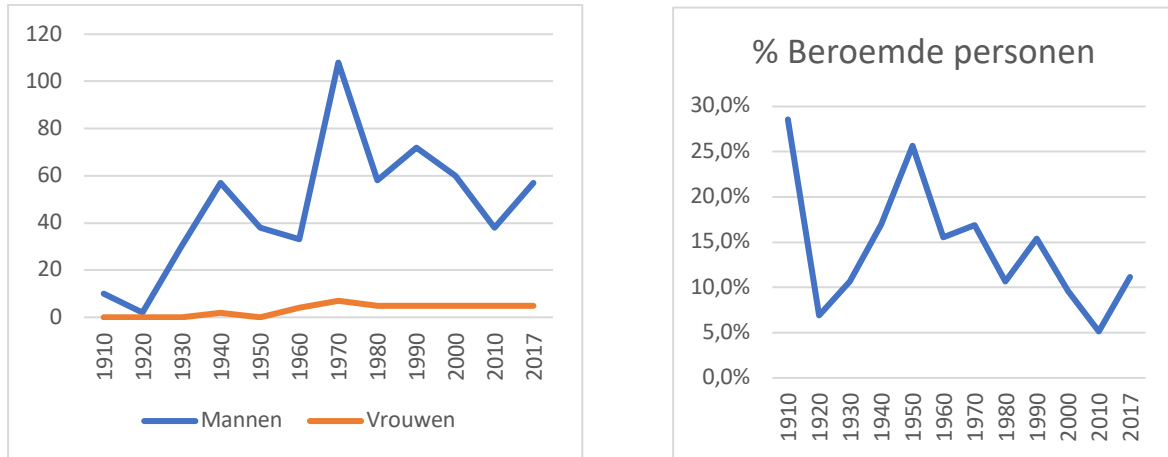

Afb. 12 Vijfde serie Spaanse persoonlijkheden (1968)

Een dieptepunt qua man-vrouw verdeling wordt in deze categorie bereikt rond het einde van het Franco-tijdperk, in 1975. De stand is dan 178 mannen tegen 11 vrouwen. Maar echt veel beter wordt het daarna toch ook niet. Sinds 1970 verschenen er steeds vijf zegels met een vrouwenportret per tien jaar, waarbij nogmaals Santa Teresa haar opwachting maakt. Bij het laatste decennium ontbreken wel de jaren 2018-2020, dus wellicht is daar op de valreep nog iets bijgekomen.

De grafiek links in afbeelding 13 toont de ontwikkeling in het aantal verschenen zegels met beroemde mannen en vrouwen per tien jaar. Over de periode 1975 - 2010 lijkt zich een gestage daling voor te doen in het aantal afgebeelde mannen, met een lichte positieve wending op het einde. Die daling is

echter niet ten gunste gekomen van het aantal vrouwen: dat is gelijk gebleven. Het thema 'beroemde persoon' is dus kennelijk als geheel langzamerhand minder belangrijk geworden. De grafiek rechts geeft het verband tussen het totaal aantal verschenen zegels en het percentage daarvan met een beroemd personage, ongeacht het geslacht.

Afb. 13 Aantallen zegels met beroemde personen per tien jaar

Afbeelding 14 toont een vijftal meer recent verschenen zegels. Ze maken deel uit van een reeks 'Mujeres famosas españolas' ('bepaalde Spaanse vrouwen'). Die begon in 1989; elk jaar erna verscheen er telkens één enkel zegel. Na vier jaar was het echter alweer gedaan met deze reeks. Kennelijk was de ontwerpafdeling van de postrijen reeds snel door het arsenaal beroemde vrouwen heen. We treffen achtereenvolgens aan: María Maeztu (feministisch schrijfster), Victoria Kent (Republikeins politica), María Moliner (lexicograaf), Margarita Xirgu (actrice) en María Zambrano (filosofe). In tegenstelling tot eerdere series met bekende personages ligt aan deze reeks bepaald geen eenheid van ontwerp ten grondslag, maar is elke individuele kunstenaar zijn eigen gang gegaan.

Afb. 14 'Mujeres famosas españolas' 1989-1993

'It's a man's world', zong James Brown in 1966. Dat gold ongetwijfeld lange tijd voor degenen die bepaalden wat er op postzegels kwam te staan. En als er gekozen werd voor 'beroemde personen', dan was het ook vooral aan hen om te bepalen in welke domeinen men de kandidaten zou zoeken, en wie daarin het predicaat 'beroemd' verdiende.[3]

In tabel 3 vindt men de verdeling over een aantal domeinen van activiteit. Soms is een persoon actief geweest op meerdere gebieden; dan heb ik een, wellicht enigszins arbitraire, keuze gemaakt.

DOMEIN	MANNEN	VROUWEN	% VROUW
ONTDEKKING EN OORLOG	84		
LITERATUUR EN JOURNALISTIEK	81	11	12%
POLITIEK EN BESTUUR	45	6	12%
RELIGIE	43	4	9%
THEATER EN FILM	41	6	13%
WETENSCHAP	37	5	12%
BEELDENDE KUNSTEN	33		
LUCHTVAART	18		
MUZIEK	16		
ARCHITECTUUR EN ONTWERP	14		
TECHNIEK	10		
SPORT	7		
TOTAAL	429	32	7%

Tabel 3. Verdeling over domeinen van activiteit

Ik zal hier geen poging doen dieper in te gaan op de achterliggende historische, sociologische en psychologische aspecten die mogelijk ten grondslag hebben gelegen aan al deze keuzes. Wel kunnen we op basis van de bovenstaande observaties vaststellen dat er bij de mannen domeinen van activiteit zijn te onderscheiden waarin vrouwen ook in de realiteit een veel minder prominente rol hebben gespeeld (ontdekkingsreizen, oorlogvoering, vele sporten, het stierengevecht), zodat een lage score voorspelbaar is. En in de domeinen waarin de geselecteerde vrouwen in het verleden wel hun prestaties hebben geleverd zijn mannen meestal ook actief, vaak in groteren getale en in belangrijker posities dan vrouwen (literatuur, politiek en bestuur, religie, wetenschap, beeldende kunsten). Het heeft er echter alle schijn van dat de keuze voor zowel de domeinen van beroemdheid als de voornaamste exponenten daarvan door mannen is gemaakt.

De fundamentele verschuivingen die zich de laatste decennia in dit opzicht voltrekken lijken echter gezien de geobserveerde aantallen hun weg naar de Spaanse filatelie vooralsnog niet gevonden te hebben. Nog minder duidelijk is of er nieuwe domeinen bij zullen komen waarin vrouwen typisch het voortouw nemen. Maar laten we tenslotte eens bezien hoe de verhoudingen zijn in categorie III, die maximale vrijheid aan de ontwerper biedt.

Categorie III: willekeurige personages

Dit is in principe de restcategorie: alles wat niet in I of II past. We kijken hier dus naar afbeeldingen van mannen en vrouwen die niet vanwege hun status of persoonlijke verdiensten op een zegel terecht zijn gekomen, maar min of meer toevallig, in een vrije keuze. Het kan daarbij gaan om 'echte' personen, maar de afbeelding kan ook volledig ontsproten zijn aan de fantasie van een schilder, een schrijver of van de artiest-van-dienst. Ik zal hier geen verder onderscheid maken tussen 'echt' en 'verzonnen'. Voorts neem ik alleen zegels in beschouwing waar een of twee personages min of meer geprononceerd op staan. Elk geslacht tel ik per zegel eenmaal.

Ter verheldering nog enige voorbeelden van ontwerpen die hier meegeteld worden, aan te treffen in afbeelding 15. We zien van links naar rechts: de Heilige Maagd van Montserrat; Allegorie van de Tweede Republiek; de heilige Casilda op

een schilderij van Zurbarán; typische klederdracht van de Balearen; 'De Reverence' van Picasso; en een portret van (zijn echtgenote) Gala door Salvador Dalí.

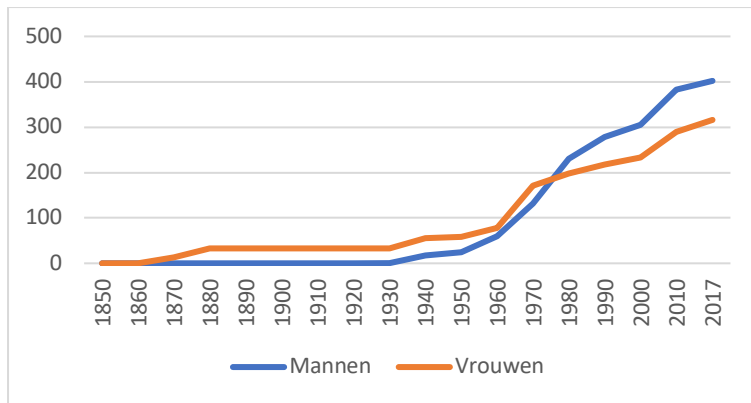
Afb. 15 Voorbeelden van personages van categorie III

Bijbelse, mythologische en andere fictieve figuren, zoals in cartoons zal ik ook tot deze categorie rekenen, zolang ze maar een man of vrouw voorstellen. Engelen, zeemeerminnen, cyclopen en dergelijke laat ik buiten beschouwing, al lijken ze nog zoveel op een mens. En ook zegels zoals die in afbeelding 16 doen niet mee. Van links naar rechts: de kinderen op dit doek van Sorolla tel ik niet en van de toekijkende volwassene is het geslacht niet duidelijk; de centaur is slechts een halve man; de vissers van Solana zijn waarschijnlijk allemaal mannen, maar lastig te onderscheiden; de grottekening op het Europazegel kan beide kanten op; en de kanoër op het zegel geheel rechts dankzij de helm eveneens.

Afb. 16 Voorbeelden van zegels die niet meetellen

Na de 5.167 zegels uit de catalogus met deze criteria in de hand langsgelopen te zijn, kwam ik tot het volgende resultaat: ik telde 402 mannelijke en 316 vrouwelijk figuren die in categorie III terecht zijn gekomen. Uiteraard is hier meer ruimte voor willekeur dan bij de eerste twee categorieën, dus flink wat korrels zout zijn hier op hun plaats. Maar de totale indruk lijkt mij redelijk betrouwbaar. De grafiek in afbeelding 17 laat de ontwikkeling over de hele periode van 167 jaar zien.

Afb. 17 Ontwikkeling in aantal mannelijke en vrouwelijk figuren

Er lijken hier enkele globale perioden te onderscheiden.

In de eerste 80 jaar zijn de enige naamloze en abstracte figuren de allegorieën van Spanje (1870), van de Eerste Republiek (1873) en Vrouwe Justitia (1874). Ze staan in afbeelding 18. Het gaat hier om drie series van tien of meer zegels in steeds hetzelfde ontwerp, alleen andere kleuren. Dergelijke afbeeldingen pasten inderdaad binnen de door de U.P.U. opgestelde regels. Er lijkt historisch een duidelijke voorkeur te bestaan om dergelijke symbolen voor te stellen door een vrouwenfiguur.[4]

Afb. 18 Drie negentiende-eeuwse allegorieën

De romanfiguren die op de *Don Quijote*-zegels van 1905 te vinden zijn acht ik te minuscuul om mee te tellen. Er verschijnt verder in de vijfenvijftig jaren na Justitia geen enkel zegel dat in deze categorie past. De eerste anonieme mannelijke figuur zien we pas in 1929, een pedel, in de serie voor de Wereldtentoonstelling van Sevilla. Daarna gaat het een tijdlang min of meer gelijk op. Gedurende de Burgeroorlog verschijnen aan beide kanten zegels met soldaten. Het arsenaal aan vrouwen wordt vooral aangevuld met afbeeldingen van de Heilige Maagd.

Rond 1960 beginnen de lange series met werken van beroemde schilders, waarop de score man:vrouw ruwweg in evenwicht is. Deze reeks stopt rond 1980. Afbeelding 19 is hiervoor representatief. Het zijn vier van de acht zegels uit een serie met schilderijen van Ignacio de Zuloaga. Ook al zijn de erop de poserende figuren wellicht bij naam bekend, de zegels zijn niet aan hen opgedragen.

Afb. 19 Portretten van de hand van Zuloaga

Tegelijkertijd komen er enkele doorgaande reeksen op gang die elkaar in evenwicht houden. Aan de vrouwelijke kant is dat de klederdrachtserie 'Trajes típicos', die in een reeks van vijf afleveringen verschijnt, en in totaal maar liefst 53 zegels telt. In afbeelding 15 zagen we er een voorbeeld van. Het gaat daarbij louter om de vrouwelijke variant van de traditionele drachten. Rond dezelfde tijd kondigt zich het thema 'sport' aan, met name in de olympische jaren. De eerste Spaanse sportserie verschijnt in 1960. Voor zover ik kan nagaan zien we de eerste sportende vrouw echter pas in 1972, en dat is de kunstschaatsster uit afbeelding 1. Dat was dan na 32 zegels met een mannelijke sporter. En daar waren de nodige sporten bij die ook in die tijd reeds door vrouwen beoefend werden, al of niet in olympisch verband. In de ogen van de ontwerpers bij *Correos* deden kennelijk uitsluitend mannen écht aan sport.

Tot hier waren de aantallen ongeveer in evenwicht, maar rond 1970 vindt een omslag plaats, in de laatste jaren van de dictatuur. Vanaf dat moment bouwen de mannelijke figuren hun voorsprong gestaag uit. Een flinke bijdrage wordt geleverd door een in 1973 startende serie militaire uniformen. Met in totaal 45 zegels in negen jaar steekt deze reeks de eerder verschenen klederdrachten naar de kroon. Men kan zich overigens voorstellen dat in beide gevallen de dracht van de andere kunne, zo die al bestond, een aanzienlijk minder kleurrijk resultaat zou hebben opgeleverd.

Afb. 20 Klederdrachten versus uniformen

Met name tussen 1980 en 1990 blijven militairen en sportfiguren domineren, en lopen de mannen flink verder uit. Als al een vrouw wordt afgebeeld, zoals op de zegels in afbeelding 21, dan vaak in een nogal traditionele rol: ze is een barmhartige non, of moeder en heilige. Doet ze aan sport dan is het de ritmische gymnastiek. In een folkloristische scene zit ze achter op het paard. Zelfs op een zegel voor het jaar van de vrouw staan ook twee mannen. En emigranten zijn kennelijk typisch van de mannelijke kunne.

Afb. 21 Vrouwen op zegels in de jaren '80

Ook in de laatste tien jaar van de vorige eeuw zijn er weer meer mannen dan vrouwen in hun anonieme rollen. Alhoewel verreweg de meeste zegels in de voorloperseries voor de Olympische spelen van Barcelona '92 evident mannelijke sporters tonen, geef ik de roeier links in afbeelding 22 gezien het knotje het voordeel van de twijfel. Arbeid daarentegen is kennelijk weer iets typisch mannelijks. Ook politieagent schijnt toch vooral mannenwerk te zijn. Staat er al een vrouw afgebeeld, dan regelmatig in gezelschap van een man in de hoofdrol. Tenslotte, bij de twaalf zegels die tussen 1995 en 2001 verschenen in het kader van de 'Cómics' reeks zijn er twee met een vrouwenfiguur. 'Doña Urraca' ('Mevrouw Kletskaus') op het zegel rechts is daar eentje van, en misschien niet het meest hartverwarmende stripfiguurtje.

Afb. 22 Mannen en vrouwen op zegels in de jaren '90

Op een schilderij met 'poetas contemporáneos' ('eigentijdse dichters') van rond 1850 mag je waarschijnlijk niet al te veel vrouwen verwachten. Maar men had in 1995 tenslotte ook voor een meer gemengd groepje poëten kunnen kiezen. De ongeveer 40 mannenfiguren op deze vier doorlopende zegels heb ik overigens maar voor één geteld.

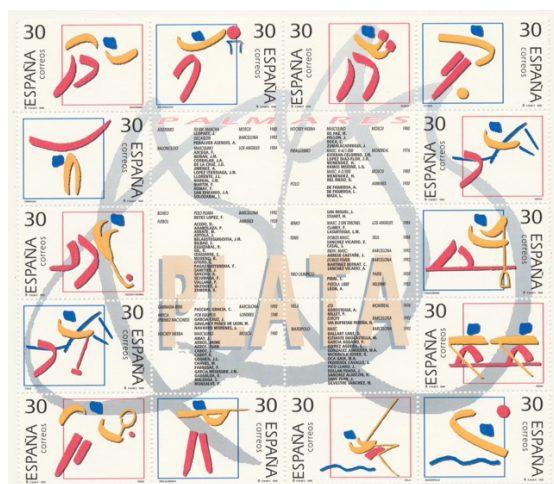
Afb. 23 Antonio Esquivel's 'poetas contemporáneos' (±1850)

Rond de eeuwwisseling is het gat substantieel – rond de 70 zegels – maar het groeit daarna nauwelijks meer, dus er lijkt een balans op te treden. Een eerste besef dat vrouwen ook aan sport doen groeit rond 1980. Maar dat is dan wel ‘*deporte para todos*’, ‘sport voor allen’, ofwel fietsen of rennen in het bos met het hele gezin, inclusief de hond, zoals de serie in afbeelding 24 ons laat zien.

Afb. 24 ‘*Deporte para todos*’ uit 1979

Daarna zien we de sportende figuren abstracter worden, en in principe geslachtloos. Dat is bij de weergave van de olympische sporters op het velletje in afbeelding 25 het geval.

Afb. 25 Spaanse Olympische medaillewinnaars

Maar die poppetjes lijken, alle goede intenties ten spijt, bij nader inzien toch wel meer op een man dan op een vrouw. En het zijn toch nog vooral de militairen en staatslieden versus de kerstzegels met moeder-en-kind die de aantallen aanvullen, en het totaalbeeld in deze categorie in hoge mate bepalen.

De totalen naast elkaar

Laten we de aantallen in de drie categorieën nog eens naast elkaar zetten, en dan alleen kijken naar de hoeveelheid uitgebrachte zegels met een mannelijk of vrouwelijk personage. De telling is op basis van de Edifil catalogus 2018, en loopt dus van 1840 tot en met 2017. Alleen de zegels met een hoofdnummer zijn in beschouwing genomen.

CATEGORIE	MANNEN	%	VROUWEN	%	TOTAAL ZEGELS
I VORSTELIJKE PERSONEN	562	75%	189	25%	751
II BEKENDE PERSONEN	595	94%	38	6%	633
III ANOMIEME PERSONAGES	402	56%	319	44%	721

I+II+III	1.559	74%	546	26%	2.105
TOTAAL IN DE CATALOGUS	1.559	30%	546	11%	5.167

Tabel 4. Aantallen zegels in de drie categorieën

Categorie I laat een tamelijk groot verschil tussen mannen en vrouwen zien: drie tegen een, maar daar is een plausibele verklaring voor. Als we kijken naar het feit dat er in de hier relevante periode maar één koningin was tegen zeven mannelijke staatshoofden, dan valt het verschil zelfs alleszins mee. Als we het aantal jaren dat Isabel aan de macht was in beschouwing nemen – slechts 18 van de in totaal 167 hier relevante jaren – en in aanmerking nemen dat ze vroegtijdig werd afgezet, dan pakt dit nog iets gunstiger voor haar uit.

Bij categorie III is er nog wel sprake van een zekere discrepantie, maar waar het verschil vanaf 1970 groeide, lijkt dat de laatste jaren tot staan gebracht. Dit is overigens de categorie waar de keuze voor het onderwerp en de interpretatie ervan door de uitvoerende kunstenaar het meest vrij lijkt te zijn.

We kunnen meen ik het volgende vaststellen. Bij de ontwerpen van Spaanse zegels is zeker sprake van progressiviteit en het volgen van de ontwikkelingen op grafisch, artistiek en thematisch gebied. Zo is er veel ruimte voor personages uit de populaire cultuur, en krijgen eigentijdse thema's als 'bewegen' en 'het milieu' ook aandacht. Maar toch zien we dat vrouwen en mannen nog vaak in tamelijk traditionele rollen verschijnen, waaraan weinig is veranderd. De inhoud lijkt hier dus bij de vorm achter te lopen.

Dat laatste is wellicht een van de redenen waarom de verschillen bij categorie II zo dramatisch zijn. Het aantal beroemde mannen dat tot nog toe op een Spaans zegel verscheen is ongeveer 13 maal zo groot als het aantal vrouwen, en in die verhouding is de laatste decennia nog nauwelijks verandering te bespeuren. Uiteraard was er binnen de traditionele domeinen van beroemdheid, zoals wetenschap, beeldende kunst, literatuur en politiek, historisch gezien weinig ruimte voor vrouwen. Er wisten dus ook navenant weinigen van haar tot de canon door te dringen. Hetzelfde gold aanvankelijk ook voor de meeste takken van sport, en de uitvoerende kunsten, twee gebieden die we al geruime tijd als thema op postzegels zien en waarop vrouwen in toenemende mate op de voorgrond treden. We beleven, zeker in Noord- en West-Europa, al enkele decennia een duidelijke omslag in dit opzicht, in feite op alle genoemde terreinen. Maar mogelijk is het nog te vroeg om hiervan nu reeds een effect in de filatelie te zien door een evident naijlingseffect: een beroemdheid verschijnt immers in het algemeen pas op een postzegel als deze er zelf geen getuige meer van kan zijn.

Een vergelijking met enkele andere landen

Het is wellicht interessant om te zien hoe de zaken op dit punt liggen in enkele andere West-Europese landen, die ongeveer even lang postzegels uitgeven als Spanje, en die cultureel niet al te zeer van Spanje verschillen, zeker na intrede van dit land in de Europese Unie.[5] Eerst maar eens kijken naar de globale verdeling van de afbeeldingen over de drie gehanteerde categorieën.

	ZEGELS T/M 2017	I. STAATSHOOFD	II. BEROEMDHEID	III. ANONIEM	% PERSONEN
--	--------------------	-------------------	--------------------	-----------------	---------------

FRANKRIJK	5233	119	827	1407	45,1%
GROOT-BRITANNIË	4422	897	344	534	40,1%
SPANJE	5167	751	601	721	40,1%
BELGIË	4778	726	476	700	39,8%
NEDERLAND	3621	416	166	278	23,8%
ZWITSERLAND	2472	2	160	385	22,1%

Tabel 5. De drie categorieën persoonsafbeeldingen per land

Frankrijk gaat hier voorop: op iets minder dan de helft van de zegels die tussen 1849 en 2017 door dit land zijn uitgegeven staat de afbeelding van een of meer personen. Groot-Brittannië, Spanje en België volgen op korte afstand. Nederland en Zwitserland blijven hier duidelijk achter ten opzichte van de vier andere landen: nog geen kwart van de verschenen zegels vertoont de afbeelding van een persoon.

De aantallen in kolom 2 van tabel 5 laten zien dat er enorme verschillen bestaan in het uitgiftebeleid van deze zes landen; Frankrijk heeft ruim tweemaal zoveel zegels het licht doen zien als Zwitserland. Willen we de onderlinge verdeling over de drie categorieën zuiver vergelijken, dan geven percentages daarom een betere indruk. In tabel 6 staan de relatieve aantallen in de drie categorieën van alle zegels waarop personen staan afgebeeld.

We zien dat de verhoudingen nogal uiteenlopen, maar dat was te verwachten. Frankrijk was slechts kort een keizerrijk, en Zwitserland was gedurende de gehele periode een republiek. Categorie I levert voor deze beide landen dan ook een zeer bescheiden bijdrage, maar dat wordt gecompenseerd door de hoge aantallen in categorie III. Daar vinden we vooral nationale symbolen – Marianne en Helvetia -, die de gepersonifieerde republikeinse equivalenten zijn van een vorst of vorstin. We zien verder dat Frankrijk zijn beroemde personen het vaakst een plaatsje gunt in de filatelistische eregalerij. Spanje, Zwitserland en België waarderen hen in ongeveer gelijke mate, zij het wat minder dan de Fransen. En Groot-Brittannië en Nederland hebben duidelijk meer oog voor hun vorsten dan voor degenen die zijn afgebeeld op basis van hun eigen verdiensten.

	% STAATSHOOFD (I)	% BEROEMDHEID (II)	% ANONIEM (III)
FRANKRIJK	5%	35%	60%
SPANJE	36%	29%	35%
ZWITSERLAND	0%	29%	70%
BELGIË	38%	25%	37%
GROOT-BRITANNIË	51%	19%	30%
NEDERLAND	48%	19%	32%
GEWOGEN GEMIDDELDE	30%	26%	44%

Tabel 6. Percentages van de drie categorieën

We kijken nu verder naar het aandeel van vrouwen in de onderscheiden categorieën, te beginnen met categorie I, getoond in tabel 7 hieronder. Dit is uiteraard de minst vrije categorie, en wellicht daarom ook minst interessante.

Groot-Brittannië en Nederland hadden gedurende het grootste deel van de afgelopen 180 jaar een vrouwelijk staatshoofd. Bij Groot-Brittannië wordt het enorme aantal zegels hier overigens in hoge mate verklaard door de explosie van de zgn. Machin-zegels met het portret van Elisabeth II. Daarvan zijn er inmiddels zoveel verschenen

voor steeds maar hogere tarieven dat de verkoop ervan aan de verzamelaars inmiddels een aantoonbare bijdrage levert tot het BNP van de Brexit-staat. Het 'verplichte' mini-portret van de regerende vorst dat op elk Brits gelegenheidszegel is opgenomen in plaats van de landsnaam heb ik overigens niet meegeteld.

Afb. 26 Machin van ½ p tot £5

Bij Spanje en België ligt de zaak precies omgekeerd. België had nimmer een regerend vorstin, maar is wel ruimhartig met het afbeelden van de vrouwelijke koninklijke aanhang. Frankrijk had enige tijd een keizer (Napoléon III, 1853-70), en gedurende de Tweede Wereldoorlog een dictator (Pétain, 1940-44), wier beeltenissen op postzegels zijn vastgelegd.

	MAN	VROUW	% VROUW
GROOT-BRITANNIË	120	777	87%
NEDERLAND	79	336	81%
SPANJE	562	189	25%
BELGIË	599	127	17%
FRANKRIJK	115	4	3%
ZWITSERLAND	2	0	0%

Tabel 7. Afbeeldingen van staathoofden (categorie I)

Beschouwen we categorie III nader, dan zien we ongeveer het spiegelbeeld van categorie I. Zoals al werd aangegeven zijn de cijfers hier in hoge mate te verklaren door het feit dat de landen zonder koningshuis als nationaal symbool een vrouwenfiguur hebben gekozen. Frankrijk heeft 'Marianne', van wie tot nu toe een dozijn verschillende incarnaties zijn verschenen. Daarnaast kennen de Fransen nog een 'Semeuse' (Zaaister), 'Paix' (Vrede), 'Liberté' (Vrijheid), 'Sabine' en 'Iris'. De Zwitserse 'Helvetia' is steeds zichzelf gebleven.

De relatief hoge aantallen vrouwenfiguren in deze categorie – het gewogen gemiddelde ligt op 44% - kan verklaard worden door het feit dat ook voor zulke abstracte begrippen als vrede, zorg en gerechtigheid veelal vrouwelijke zinnebeelden worden gekozen. Rond Kerst is een geliefd thema Madonna-met-Kind, ook in de landen die niet als overwegend katholiek te boek staan. En de populaire zegels met regionale klederdrachten tonen vrijwel zonder uitzondering de vrouwelijke variant. Dit wordt in het algemeen meer dan goedgemaakt doordat afbeeldingen van militairen, sporters en beroepen nagenoeg unaniem mannelijke figuren tonen, in elk geval tot aan de laatste eeuwwisseling. Een uitzondering op dat laatste zijn verpleegsters en andere verzorgende functies.

	MAN	VROUW	% VROUW
FRANKRIJK	417	990	70%

ZWITSERLAND	164	219	57%
NEDERLAND	145	130	47%
SPANJE	402	319	44%
GROOT-BRITANNIË	352	182	34%
BELGIË	484	207	30%

Tabel 8. Anonieme personages (categorie III)

Kijken we naar de vier landen zonder vrouwelijk nationaal symbool op hun zegels, dan zien we dat Nederland en Spanje hier aanzienlijk hoger scoren dan Groot-Brittannië en België. In het geval van Spanje leveren met name de serie van 53 klederdrachten, de jaarlijkse kerstzegels en de vele afbeeldingen van schilderijen met vrouwenportretten een substantieel aandeel tot het totaal.

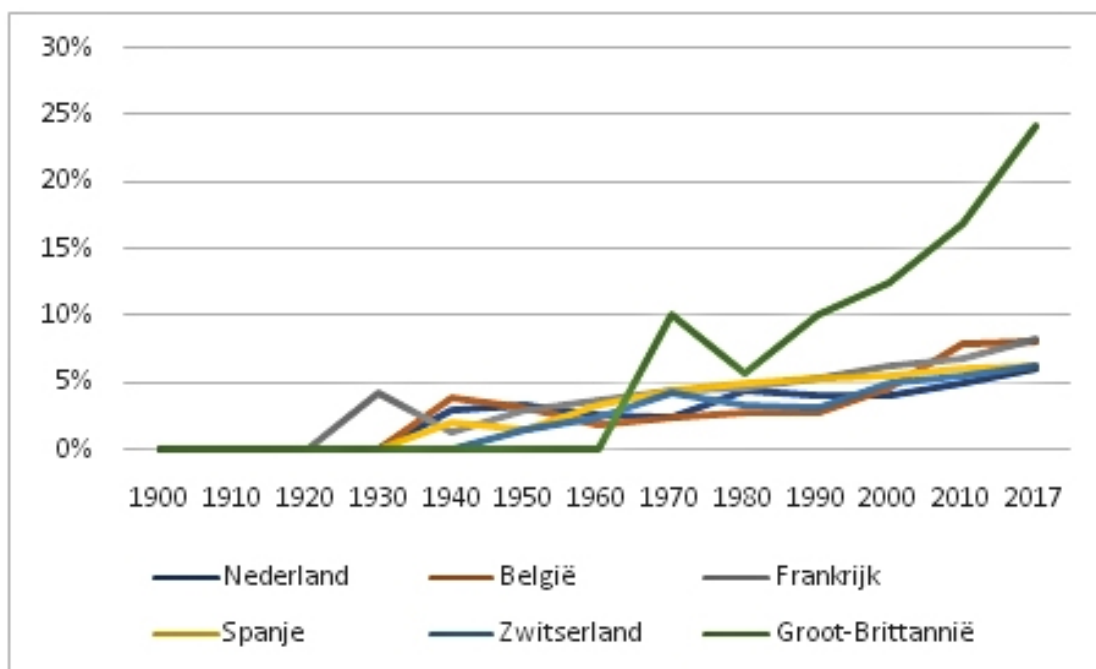
Categorie II, beroemde personen, is in zeker opzicht het meest interessant. Hier wordt immers bepaald wie geëerd wordt op basis van de eigen prestaties. Meer nog dan de andere categorieën geeft dit een kijkje in de cultuurhistorische keuken van een land. Groot-Brittannië gaat hier eenzaam aan kop. Bijna een kwart van de afgebeelde beroemdheden is een vrouw. Dit is nog steeds een ruime minderheid, maar wel het driedubbele van de nr. 2 en 3, Frankrijk en België, die tot 8% komen. De overige drie landen reiken zelfs niet verder dan een schamele 6%.

	MAN	VROUW	% VROUW
GROOT-BRITANNIË	261	83	24%
FRANKRIJK	735	67	8%
BELGIË	425	37	8%
SPANJE	563	38	6%
ZWITSERLAND	150	10	6%
NEDERLAND	154	10	6%

Tabel 9. Beroemde personen (categorie II)

Voor wat betreft de ontwikkelingen in categorie II kunnen we vaststellen dat in alle zes landen sprake is van een zekere toename van het aandeel beroemde vrouwen vanaf ongeveer 1930. Per decennium gemeten blijft het percentage echter steeds ruim onder de 10% van het totaal aantal afgebeelde beroemdheden. De enige uitzondering vormen de Britten. Vanaf 1960 begint het percentage daar boven de 10% uit te komen, om te culminereren in 31% over de periode 2010-2017. De belangrijkste verklaring voor dat laatste is het grote aantal zegels met portretten van succesvolle Britse deelnemers aan de Olympische Spelen van 2012 in Londen. Over de eerdere periodes moet wel worden opgemerkt dat Groot-Brittannië überhaupt relatief weinig fameuze personen een eigen postzegel verschaft. Frankrijk daarentegen eert onder meer een aantal vrouwen die zich hebben onderscheiden in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. De absolute aantallen zijn overigens over het algemeen genomen zo bescheiden dat een indeling in categorieën hier vrij zinloos lijkt.

In afbeelding 27 zien we de ontwikkeling in het percentage beroemde vrouwen ten opzichte van het totaal aantal afgebeelde beroemdheden, dat overal een stijgende lijn vertoont, maar alleen in Groot-Brittannië substantieel is.

Afb. 27 Cumulatief aandeel beroemde vrouwen

Bij Groot-Brittannië dient wel te worden aangetekend dat de eerste persoon anders dan een vorst pas op een postzegel verschijnt in 1963. Dat betreft niet geheel onverwacht William Shakespeare, met Winston Churchill kort erna. Maar daarna neemt het land snel de koppositie in. Een min of meer gelijkwaardige verdeling over de geslachten lijkt echter voorsnog ver te zoeken, ook bij de Britten. En het is de vraag of het fenomeen postzegel nog voldoende levensjaren gegund zijn om dit beeld fundamenteel bij te stellen.

Met uitzondering van de jeugdportretten van koning Alfonso XIII en de jonge koningin Wilhelmina, die in categorie I een plaatsje kregen, hebben we zegels met afbeeldingen van kinderen niet meegeteld. Wellicht zijn met name Nederland en Zwitserland daarmee tekortgedaan. Deze beide landen geven namelijk sinds bijna een eeuw jaarlijks series kinderzegels uit, waarop uiteraard nogal eens kinderen staan afgebeeld. Als we hier een vierde categorie van maken, dan komen we tot de aantallen in tabel 10. Ik heb kinderen alleen geteld als er niet tevens een volwassene op hetzelfde zegel stond, om dubbele telling van zegels te voorkomen. Bij heel jonge kinderen is het vaak niet duidelijk of het om een jongen of een meisje gaat. Die zijn dan apart geteld.

	JONGEN	MEISJE	ONDUIDELIJK	TOTAAL
NEDERLAND	70	66	116	252
ZWITSERLAND	20	19	25	64
BELGIË	2	32	23	57
FRANKRIJK	18	17	18	53
GROOT-BRITANNIË	15	12	13	40
SPANJE	4	6	7	17

Tabel 10. Kinderen op postzegels (IV)

Het is evident dat de beide landen met een lange traditie van kinderzegels hier aan de leiding gaan. Maar Nederland steekt toch wel met kop en schouders boven alle andere landen uit. Met 15% van het totaal aantal in beschouwing genomen zegels draagt het land meer dan de helft bij van de zegels met de afbeelding van een kind die hier in aanmerking zijn genomen. Aan de andere kant laat Spanje, dat 21% van alle zegels levert, het met slechts 17 zegeltjes volledig afweten. En vier daarvan zijn afkomstig uit dezelfde serie: portretten van de schilder Murillo uit 1960.

Afb. 28 Kinderen op Spaanse zegels (Ed.1270/74/77/78)

Verder zien we dat jongens en meisjes elkaar overal min of meer in evenwicht houden, behalve bij België, dat een duidelijke voorkeur voor meisjes vertoont. Als we deze cijfers vergelijken met de totalen in categorie III, waarin vrijwel alle afbeeldingen van kinderen in feite thuishoren, dan is hier nog wat meer evenwicht. Deze – meestal relatief bescheiden - aantallen zouden daar dus aan toegevoegd kunnen worden zonder de eerder getrokken conclusies al te zeer aan te tasten.

Het zou op zich interessant kunnen zijn de afbeeldingen van kinderen verder te analyseren op hun context, d.w.z. in welke hoedanigheden deze worden afgebeeld, en in hoeverre de afbeelding rolbevestigend in traditionele zin is of juist niet. Te denken valt aan jongens op het voetbalveld versus meisjes spelend met poppen. Een dergelijk onderzoekje valt echter buiten het bestek van deze bijdrage.

Tot slot

We keren terug naar het land van oorsprong. Personen vormen een belangrijk element van het Spaanse postzegelontwerp. In de eerste 167 jaar komen een of meer menselijke figuren voor op 40% van de uitgegeven zegels. Ze vormen dus in hoge mate het ‘gezicht’ van de Spaanse postzegel. Daarvan toont driekwart een man en een kwart een vrouw. Op een klein aantal van deze zegels vinden we beide geslachten verenigd. Voor de verzender en ontvanger van een poststuk, en zeker voor de verzamelaar, bepalen zij aldus mede het beeld van mannen en vrouwen en de rol die zij spelen in de Spaanse cultuur.

Zoals tabel 11 laat zien scoort Spanje op een globale schaal man:vrouw met een verhouding 3:1 bepaald aan de lage kant. Alleen bij België, met 4:1, liggen de verhoudingen nog wat schever. De beide landen met een vrouwelijke monarch gedurende het grootste deel van de relevante periode komen vooral daardoor aan de top, met percentages van meer dan 50%. Hierbij speelt uiteraard het toeval de hoofdrol, en niet een bewust uitgiftebeleid. Daarbij moet worden aangetekend dat het in het geval van Nederland gaat om slechts 24% van alle uitgegeven zegels, dus de impact ervan is door dat relatief lage aantal wellicht minder sterk. De beide republieken met hun vrouwelijke nationale symbolen vormen de middenmoot. De Franse zegels,

die voor bijna de helft een persoon afbeelden, bezitten op dit vlak waarschijnlijk het grootste potentieel. Het toevoegen van de afbeeldingen van meisjes en jongens heeft, zoals we kunnen zien in de meest rechtse kolom, slechts een marginale invloed.

	MAN	VROUW	% PERSONEN	% VROUW	% VROUW+MEISJE
GROOT-BRITANNIË	733	1042	40%	59%	59%
NEDERLAND	383	477	24%	56%	55%
FRANKRIJK	1285	1068	45%	45%	45%
ZWITSERLAND	316	231	32%	42%	43%
SPANJE	1527	546	40%	26%	27%
BELGIË	1525	377	40%	20%	21%

Tabel 11. Aandeel vrouwelijke figuren in alle categorieën tezamen

Spanje eindigt niet alleen vrijwel onderaan voor wat betreft de afbeeldingen van vrouwen op postzegels, dit land is zoals we zagen ook de grote achterblijver waar het om afbeeldingen van kinderen gaat.

Om een goede indruk te krijgen van welke rol postzegels met afbeeldingen van personen kunnen spelen in de globale beeldvorming ten aanzien van mannen versus vrouwen is het noodzakelijk maar uiteraard niet voldoende om puur de verhouding man:vrouw bij de afbeeldingen te meten. De betreffende zegels drukken veel meer uit dan slechts het geslacht van de afgebeelde persoon; het gaat er ook om in welke hoedanigheid ze zijn afgebeeld. We merkten dat reeds op bij de zegels met afbeeldingen van kinderen.

Verder zullen er ongetwijfeld verschillen in perspectief zijn voor de verzamelaar en de regelmatige ontvanger van poststukken. Voor die eerste is elk zegel in het album er één. Aan de niet-verzamelande ontvanger van post, die vaak geruime tijd lang steeds hetzelfde permanente zegel daarop aantreft, gaat de afbeelding erop wellicht ongezien voorbij. Daarbij komt dan nog dat veel postzegels, zeker de moderne, nog maar zelden worden gebruikt voor het doel dat ze oorspronkelijk geacht werden te dienen: het frankeren van een kaart, brief of pakket. Veel post ontbeert simpelweg een postzegel maar heeft een saaie strook met het betreffende tarief erop gedrukt. Voor de bezorging van pakketten en aangetekende stukken zijn er naast de post inmiddels ook vele alternatieven in de markt. En een fors gedeelte van de oplagen van de gelegheidszegels verdwijnt via abonnementen postfris in een album. Echt gelopen exemplaren zijn dan vele malen schaarser dan hun ongebruikte evenknie.

We dienen ons zonder een daadwerkelijk inzicht in de gebruiksgegevens dus te onthouden van een oordeel ten aanzien van de indruk die het uitgiftebeleid zou kunnen hebben op de ontvanger van de post, en moeten ons beperken tot een oordeel over het geheel zoals dat overkomt op de verzamelaar. Dat zal dan min of meer reflecteren hetgeen de ontwerpers door de jaren heen voor ogen stond. Een conclusie die ik op basis van de bovenstaande gegevens dan ook wel aandurf is dat *Correos* ten aanzien van het afbeelden van mannen en vrouwen en hun positie in de samenleving bepaald niet voorop loopt ten opzichte van enkele min of meer vergelijkbare landen. Waar de Spaanse zegels ten aanzien van de puur artistieke aspecten van het 'product postzegel' zeker met hun tijd meegaan, zijn de bedenkers van de thema's erop bepaald geen trendsetters, zelfs geen trendvolgers. Men zou bij de ontwerpafdeling van de F.N.M.T. op dit punt ongetwijfeld meer oog voor de globale politieke, sociale en culturele ontwikkelingen ten aanzien van het beeld van mannen

en vrouwen kunnen hebben. Al blijft het de vraag of men op dat punt representatief is voor wat er in het land leeft, dan wel voor- of achterloopt.

Het zou hoe dan ook interessant zijn om de hier opgevoerde tellingen over een aantal jaren bij te stellen, en te bezien of Bob Dylan het bij het rechte eind had toen hij in 1964 zong dat 'The times they are a'changin'.

Noten

[1] De getoonde postzegels zijn afkomstig uit de collectie van de auteur. Ik dank Helga Twijnstra voor het onbevagen willen lezen van een eerdere versie. Dit heeft de tekst een stuk leesbaarder gemaakt dan hij aanvankelijk was.

[2] In navolging van de traditie in de Spaanse filatelie om elke uitgifte een 'serie' te noemen, ook als hij maar uit één zegel bestaat, gebruik ik dat woord verder voor elke aparte uitgifte, van een los exemplaar tot een serie van achtentwintig zegels inclusief de luchtpost zoals die van de '*Descubrimiento de América*' uit 1930. Ik gebruik verder het woord 'reeks' als er gedurende meerdere jaren een serie met hetzelfde thema en ontwerp verschijnt, zoals vaak het geval is bij permanente series. Ik heb ongetwijfeld telfouten gemaakt in de nu volgende tabellen, en zegels over het hoofd gezien. Er zijn ook wel twijfelgevallen hier en daar. Maar het globale beeld wordt daardoor mijns inziens niet verstoord.

[3] Het zou in dit verband interessant zijn om na te gaan bij hoeveel van de ontwerpen een vrouwelijke grafisch kunstenaar betrokken was, en hoeveel vrouwen door de jaren heen werkzaam waren op de afdeling van *Correos* die de af te beelden thema's vaststelde.

[4] Ik neem aan dat ze meestal door mannen zijn bedacht. De keuze voor een vrouwenfiguur is dan zeker niet opmerkelijk. Het is wellicht tegen dezelfde achtergrond dat mannen een schip of vrachtwagen bij voorkeur een vrouwennaam geven.

[5] Het zou interessant zijn hier Duitsland en een of meer Scandinavische landen aan toe te voegen; wellicht ook enkele Oost-Europese en niet-Europese landen. Daarvan heb ik echter geen verzameling, en ik beschik ook niet over de noodzakelijke documentatie.

Bronnen

Andreu i Bartoli, Xavier et al (2018). 'Catálogo Unificado de Sellos de España'. Madrid: *Edifil*.

Bakker, Dik (2019). 'Spanje: grenzen aan de verzameling'. *Iberia* 129: 11-33.

Bakker, Dik (2021). 'Vrouwen op Spaanse postzegels - deel 1'. *Iberia* 134: 14-32.

De Figueiredo, Albertino (2005). 'Catálogo de Sellos 1850-2005 Especializado (26ª Edición)'. Barcelona: *Filabo*.